

METALAŞMAYI ANLAMLANDIRMAK VE RUHA YÖNELİŞ BAĞLAMINDA MEHMET AKİF'E DÖNMEK

Reform hareketleri ile birlikte değişmeye başlayan üretim teknikleri yaşamın hemen her alanına hâkim olmadan önce, geleneksel insan yaşamını, genel olarak diğer dünya inancının etkisiyle doğal ihtiyaçlarını temin etmek üzerine şekillendirir. Ancak sanayileşmenin toplumsal yapıyı yeniden şekillendirmesiyle ortaya çıkan tabloda, yaşamın nihai amacı, an'ın araçlarla telafi edilmesi şeklinde yön değiştirir. Dünyanın bir amaçlar dünyasından tümüyle bir araçlar dünyasına dönüşmesi, üretim yöntemlerinin tarihsel gelişmesinin bir sonucudur (Horkheimer, 2010: 126). Kapitalizmin üretimin her alanını kuşatan bir doktrine dönüşmesi ve bireyi tüketim odaklı yaşama yönlendirmesiyle dünyevi yaşam tarzı daha çok araç edinmeyle özdeşleşmeye başlar. İnsan iradesinin üretimle birlikte araçsallaşmasıyla ortaya çıkan sonuçları eleştiren Erich Fromm, endüstriyel süreçlerin yaşam alanlarını ele geçirmek yerine, desteklemesi gerektiğini savunur (2015: 19). Ancak yeni dünya düzeninde nesne, bütün değerleri tahrip eden bir ana yaşam aracı olarak tahakkümünü sürdürür. Kapitalizmin her şeyi tüketim unsuru olarak işe koşmasıyla para kolektif değerlere nüfuz eden bir kavrama dönüşür. Mehmet Akif, yirminci yüzyılın başında kendini çağdaş addeden insanın aslında bu çağdaşlığı meta edinmek, mübadele aracı olan parayı merkeze almak üzere kurgulamasının ileri aşamada insanın ruhî süreçlerini törpülemeye başlayacağını, işlevsizleştireceğini keskin öngörü kabiliyeti ile ortaya koyar.

Mehmet Âkif, “Şark” şiirinde “Musallat, hiç göz açtırmaz da Garb’ın kanlı kabusu” (Ersoy, 2016: 406) dizesiyle, Garb’ın her konuda Dünya uluslarını tahakkümü altına alma çabasına işaret eder. Sanayi ve teknoloji, insanlığa hizmet etmekten daha çok Batı’nın kendi dinamiklerini, inşa etmek istediği yeni yaşam formlarını dayattığı bir argümana dönüşmüş durumdadır. Mehmet Âkif’in göz açtırmaz tabiri doğrudan bu hususla ilgilidir. Âkif, şiirin devamında karşı tezi de ortaya koyarak Şark’ın alması gereken tedbirleri de işaret eder. Şaire göre, bu durumda olan Doğu toplumlarının kendi rüştünü yeniden kazanmak ve tahakkümden kurtulmak için başvuracağı yegâne yol İslâm’dır. Âkif’e göre, İslâm’ın derinliğini anlama, İslâmca yaşama her sorunun ve dayatmanın önüne geçmede en önemli düsturdur. “Tegallübler,

esaretler; tehakkümler, mezelletler'in" (Ersoy, 2016: 406) Batı'nın sömürgeci anlayışından kaynaklandığını ifade etse de özeleştiril bir tavır takınmayı ihmal etmez. "Cemâ'atsiz imamlar; kirli yüzler; secdesiz başlar" (Ersoy, 2016: 406) da bunların önemli figürlerinden biridir. İslâm'ın imânı ve çalışmayı öncelediği, cihâdî ilim, irfan düzlemine yaydığı gerçeği göz önünde bulundurulursa, Mehmet Akif'in hayatın bütün alanlarında İslâmî duruşu ön plana çıkardığı görülür.

Mehmet Âkif'in şiirlerinde insan söz konusu olduğunda bütün bileşenler atmosferin olumsuzluğunu gösterecek şekilde bir araya gelir. Mekân, tamamıyla dönem insanının ruhsal çöküşünü aktarmak için aracı kılınır. Nitekim Âkif Anadolu beldelerinden "Geçerken, ağladım geçtim; dururken, ağladım durdum" (Ersoy, 2016: 406) ifadeleriyle toplumun yaşam alanlarındaki mutsuzluğu, fiziki ve ruhsal çöküşü anlatmak niyetindedir. İslâm ruhuyla yaşayan toplumun bunu hak etmediğini, bilinçlenme vaktinin çoktan geçtiğini bildiği için sitemini de duygusal ifadelerle yansıtmaya çabasıdadır. Hüzün insanı zayıflatır, tüketir ve karamsarlığa sevk eder; sevinç ise güçlendirir ve eyleme geçmeye teşvik eder. Bireyden topluma, özelden genele her şeyi etkileyen hüzün Âkif'in şiirlerinde ön plana çıkan en önemli duygudur. (Emre, 2014: 152). Mehmet Âkif şiirlerinin hareket noktası olan hüzün, aynı zamanda harekete geçiren güç olarak belirir. Mehmet Âkif'in İslâm topraklarında yaşanan hüznü, melâli ve suskunluğu ifade ederken İstiklâl Marşı'nı bir başkaldırı ifadesiyle başlatması boşuna değildir: "Korkma!". Bu ifade başlı başına bir mücadele ruhunun ve kendi potansiyelinin farkına varmanın ana hareket noktasıdır. Osmanlı'nın çöküş döneminden itibaren özgüvenini kaybeden, Batı'nın ekonomik, kültürel, siyasal sömürüsüne maruz kalan Türk-İslam toplumunda hüzün mizacın bir parçası olmuştur.

Kendi bilincini yitiren özellikle Tanzimat'la birlikte, iradesini Batı'nın şekilciliğine teslim eden bireylerin yitip gitme sürecinden duyduğu hüzün Âkif'in şiirlerinde açıkça görülür. Savaşlarda yaşanan mağlubiyetlerden dolayı duyduğu yeis, insanların değerlerinden kopması ve yabancılaşması Âkif'in ruhunu yaralar. Hemen her alanda yitirilen erki yeniden inşa etmenin yollarını arayan Âkif, kendinden geçmiş topluma ulaşma gayretini şiir atmosferinde yansıtır. "Korkma!" ifadesi, böyle bir atmosferden ve teslimiyetten kurtulma narâsı, Anadolu'yu yeniden inşa etme ve İslâm'la bütünleşmeye davet çağrısıdır.

Mehmet Âkif'in öngörülerini ve toplumsal aşkınlığı, uzun süredir sekteye uğratılan fikir seyyaliyetini yeniden tesis etme çabası, aynı zamanda siyasal ve fikirsizliğe ışık tutan bir rehber olma güdüsünden doğar. Âkif için aslolan hakikati söylemektir. Bu, sözü süsleyerek söylemekten çok daha önemli ve öncelikli bir meseledir. Kimi poetik metinlerinde şiir ve hayal

ilişkisi, kelime tercihleri, hakikati hayalin rengine boyamadan tasvir etme, topluma yönelik gözlemleri şiire taşıma gibi yazma serüveniyle ilgili bilgiler verir (Şimşek, 2015: 108). Onun milletin dertleriyle ve coğrafyanın kederiyle harmanlanmış mizacı, İslâmî değerlerle birleşince, bilgeliğe erişen bir filozof mertebesine ulaşır. Şiirlerinde, va'zlarında, sohbetlerinde değindiği hususlar, tamamıyla milleti ilgilendiren, böylelikle yönünü yitirmiş topluma yeniden istikamet çizmeyi önceleyen ifadelerdir.

Batılılaşmanın yanlış anlaşılması, meta ve görüntü odaklı bir çerçeveye oturtulmasının nedenlerinden biri, uzun yıllar boyunca yaşanan savaşların, toprak kayıplarının, özellikle II. Abdülhamit döneminde baskı ve sansürden kaynaklı depolitik ortamın yarattığı travmatik durumdur. Siyasi olarak susturulan insanların kendini ifade edebilmesi için, farklı uğraşılara kanalize olması gerekir. Bu da dönem insanının, özellikle İstanbul sakinlerinin Batılı yaşam tarzına özenmesine, fikren sönümlendiği oranda görüntüye ve metaya odaklanması Mehmet Âkif'in gözlemlediği önemli toplumsal değişim emareleridir. Şair, bu toplumsal dönüşümün kökten ve gelenekten kopuk olduğunu şiirlerinde hissettirirken oldukça sarıh bir tavır sergiler. Nitekim, sosyal hayattan, aile yaşamına; bireysel bunalımlardan fikir çatışmalarına kadar toplumun paradoksal olarak maruz kaldığı bütün hususları derinlemesine irdeleyerek aydın rolünün gereklerini yerine getirir. Sindirilmiş ve metanın cazibesine kapılmış insanın nihai aşamada İslâmî değerlere ve İslâm'ın tasvip ettiği yaşam pratiklerine dönmeyi salık verir.

Mehmet Âkif'in hayatı boyunca ideali, toplumu geliştirmek ve örnek bir nesil inşa etmektir. Bunun başat yolu olarak gösterdiği İslâm, kişinin vicdanî ve iradî gelişimini olumlu pekiştiren en önemli argümandır. Dahası, onun işaret ettiği sorunlar ve çelişkiler, günümüzde halen devam etmekte, insanlar yönünü yitirmiş bir şekilde tüketimin bir parçası olmaya devam etmektedir. Kolektif bilinci içinde bulunduğu çelişkilerden, sinik haletiruhiyeden, ezilmişlik duygusundan arındırmak için, onun şiirlerine, ifadelerindeki derinliğe odaklanmak elzemdir. Bu bağlamda, onun fikirlerinin günümüzde de geçerliliğini koruduğu görülür.

Kaynakça

ERSOY, Mehmet Akif (2016), *Safahat*, İstanbul: Düzey Kitap.

EMRE, İsmet (2014), "Modernleşme ve Mehmet Âkif Ersoy", *Muhafazakâr Düşünce*, S. 39, s. 151-160.

ŞİMŞEK, Tacettin (2015), "Mehmet Âkif'in Poetikası", *TAED*, S. 53, s. 105-120.

FROMM, Erich (2015), *Yeni Bir insan Yeni Bir Toplum*, (Çev.: Arat, N.), İstanbul:
Say Yayınları.

HORKHEIMER, Max (2010), *Akil Tutulması*, (Çev.: Koçak, O.), İstanbul: Metis
Yayınları.